STUDIA Z DZIEJÓW PAŃSTWA I PRAWA POLSKIEGO
XXIII — 2020
STUDIES IN HISTORY OF POLISH STATE AND LAW

DOI: 10.48269/2450-6095-sdpipp-23-010 e-ISSN 2450-6095; ISSN 1733-0335

Paulina Kamińska
dr, Uniwersytet Łódzki
https://orcid.org/0000-0002-1374-6202

Obwieszczenia o znalezieniu zwłok w świetle „Dzienników Urzędowych Województwa Mazowieckiego" z lat 1816–1830[1]

1. Wprowadzenie; 2. Podstawa prawna; 3. Praktyka; 3.1. Władze wydające obwieszczenia i ich liczba; 3.2. Liczba osób znalezionych nieznanych z imienia i nazwiska; 3.3. Osoby znalezione; 3.4. Elementy obwieszczenia; 4. Podsumowanie.

1

Obwieszczenie o znalezieniu zwłok jest narzędziem władzy publicznej służącym ustaleniu tożsamości nieznanej z imienia i nazwiska osoby zmarłej. W Królestwie Polskim w latach 1816–1830 wykorzystywane było przede wszystkim w postępowaniu karnym. Instrument ten stosowano niezależnie od stanu, płci i wieku osoby zmarłej. Zagadnienie to nie zostało dotąd opracowane w literaturze historycznoprawnej. Poza naszym zainteresowaniem pozostaje obwieszczenie o znalezieniu zwłok osoby, której tożsamość udało się ustalić, natomiast zachodzi potrzeba ustalenia za pomocą takiego obwieszczenia kręgu jej spadkobierców (wezwanie

[1] Podstawą studium są obwieszczenia o znalezieniu osoby zmarłej nieznanej z imienia i nazwiska z „Dzienników Urzędowych Województwa Mazowieckiego". Wojewódzkie dzienniki urzędowe ukazywały się co tydzień. „Dziennik Urzędowy Województwa Mazowieckiego" [dalej: DUWM] z 1816 r. był pierwszym tego rodzaju dziennikiem z okresu Królestwa Polskiego, udostępnionym w Archiwum Państwowym w Łodzi [dalej: APŁ]. Wcześniej wychodził on jako „Dziennik Departamentowy Warszawski". DUWM z 1818 r. nie jest dostępny w APŁ. Zachowały się jedynie nr. 78–110 tego dziennika w Archiwum Państwowym w Warszawie. Są one w złym stanie, z tyłu nadpalone. W związku z tym wykorzystany został DUWM z 1818 r. udostępniony w cyfrowej Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie, http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/publication/290950?tab=1 [dostęp: 20.02.2020].

do stawienia się w sądzie)[2], lub, gdy śmierć nastąpiła w wyniku zabójstwa – jej sprawców[3].

2

Postępowanie w sprawie znalezienia zwłok prowadzone było na podstawie przepisów Ordynacji Kryminalnej Pruskiej (dalej: OKP) z 1805 r.[4] Przepis § 149 OKP[5] stanowił, że w przypadku znalezienia zwłok winno się zawiadomić o tym właściwe władze sądowe lub zwierzchność miejską[6]. Ponieważ w praktyce nie za-

[2] Np. obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV z 13.11.1817 r., w którym władze wzywały spadkobierców Mateusza Ułaszyna do stawienia się w sądzie, DUWM 1817, dodatek do nr 75, s. 957. Podobnie: obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu Łęczyckiego z 19.02.1823 r., DUWM 1823, dodatek do nr 367, s. 10433.

[3] Np. obwieszczenie Sądu Policji Poprawczej Obwodu Warszawskiego Wydziału I z 1.12.1823 r., DUWM 1823, dodatek do nr 407, s. 11450.

[4] W Królestwie Polskim początkowo obowiązywało pruskie i austriackie prawo karne materialne i procesowe. Procedura karna w omawianej części Królestwa Polskiego opierała się również na Dekrecie z 26 lipca 1810 r., Dział I: *Organizacya Sądów Kryminalnych, Wydziałów Policyi poprawczej, i Sądów Policyjnych*, „Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego" 1811, t. II, nr 20, s. 292–295. Zob. S. Kutrzeba, *Historya ustroju Polski w zarysie*, t. III: *Po rozbiorach*, cz. I, wyd. 2, Lwów 1920, s. 74, 104, 117; A. Heylman, *O sądownictwie w Królestwie Polskiem: wykład historyczny*, Warszawa 1834, s. 10, 33; A. Okolski, *Wykład prawa administracyjnego oraz prawa administracyjnego obowiązującego w Królestwie Polskiem*, t. II, Warszawa 1882, s. 11–12. Szereg przepisów z zakresu medycyny sądowej wydały także władze publiczne, np.: Komissya Rządowa Sprawiedliwości, *Rozporządzenie, aby na czele protokołów czynności sądowo-lekarskich zamieszczany był urząd osób prowadzących śledztwo i kwalifikacje lekarzy dopełniających obdukcyj, z 29 stycznia 1827 r., nr 141*, [w:] *Zbiór Przepisów Administracyjnych Królestwa Polskiego. Wydział Sprawiedliwości* [dalej: ZPA KP WS], cz. IIB: *Organizacya sądownictwa karnego*, t. XII: *Przepisy dotyczące organizacyi sądownictwa karnego*, Warszawa 1867, nr 177, s. 389–391; ZPA KP WS, *Wydział Sprawiedliwości*, cz. IIB, t. XI: *Przepisy dotyczące organizacyi sądownictwa karnego*, Warszawa 1867, s. 32–35.

[5] Wykorzystano opracowanie OKP K. Małkowskiego, *Przepisy postępowania sądowego w sprawach karnych*, Warszawa 1865, s. 186–192.

[6] § 149 OKP: „Ciało człowieka, który życie zakończył zdala od swoich domowników albo ludzi uczciwych, nie zwykłym sposobem, przez gwałt, przypadek, samobójstwo lub inną niewiadomą przyczynę, nie może być dowolnie grzebane: ktoby dostrzegł taki wypadek, winien owszem natychmiast o nim donieść, na wsiach – zwierzchności sądowej lub tym, którzy zastępują jej miejsce, a w miastach – zwierzchności miejskiej". Z kolei § 151 OKP stanowił, że: „[…] W miejscach gdzie nie ma zwierzchności sądowej, dominia w dobrach ziemskich, a magistraty w miastach rządowych i prywatnych, obowiązane są natychmiast zawezwać sędziego lub innego urzędnika sądowego, donosząc mu pokrótce o okolicznościach wypadku, a tymczasem, jeżeli istotnie śmierć nastąpiła, ciało tam gdzie zostało znalezione, do przybycia sędziego, pod dozorem sądów wiejskich lub miejskich zachować, tak iżby przez owad, zwierzęta, lub zgniliznę przedwcześnie zniszczonem nie było". Jak podaje Małkowski „obowiązek włożony tu na dominia ciążyć może wójta gminy; dominia bowiem już nie istnieją", idem, *op. cit.*, s. 186.

wsze respektowano ten obowiązek, Komisja Województwa Mazowieckiego (dalej: KWM) przypominała o nakazanym sposobie postępowania i sankcjach grożących za jego nieprzestrzeganie. Z rozporządzenia KWM z 12 lutego 1823 r. nr 3480 dowiadujemy się o pochowaniu osoby zmarłej przez dwóch starozakonnych bez dopełnienia formalności przewidzianych prawem[7].

W przypadku zgłoszenia znalezienia zwłok, władze publiczne w myśl przepisów OKP miały przeprowadzić określone czynności, m.in. udać się na miejsce znalezienia ciała i obejrzeć je, a w razie potrzeby wykonać obdukcję[8]. Jeżeli oso-

[7] Rozporządzenie KWM z 12.02.1823 r. nr 3480: „dwóch Starozakonnych mieszkańców Woiewództwa tuteyszego, za poważenie się pogrzebania ciała zmarłego przed czasem prawem przepisanym, oddała Kommissya Woiewódzka pod Sąd, przez który iako przeciw Arty: 77 kodexu Cywilnego wykraczaiący, na areszt osobisty wyrokiem skazani zostali. Podaiąc to Kommissya Woiewódzka do wiadomości, ostrzega lud wyznania Moyżeszowego, aby podobnych nadużyciów nie dopuszczali się, gdyż do surowey odpowiedzialności i kary pociągani będą", DUWM 1823, dodatek do nr 365, s. 10396–10397. Podobnie rozporządzenie KWM z 23.06.1823 r. nr 13243: „według Prawa Kodexu Cywilnego, mianowicie w Artykule 77. zawartego, nie iest wolno chować ciała zmarłego bez poprzedniczego zapisania Aktu zeyścia przed Urzędnikiem Stanu Cywilnego Gminy właściwey. Gdy przecież Kommissya Woiewódzka przekonywa się, że niektórzy mieszkańcy wbrew takowemu prawu postępując, ośmielaią się chować ciała zmarłe, bez dopełnienia prawem zastrzeżonych formalności; uznała za potrzebę konieczną ostrzedz wszystkich w ogólności Obywateli i mieszkańców w Woiewództwie Mazowieckiem, aby takowych prawu przeciwnych i złe skutki w stosunkach familiynych za sobą pociągaiących uchybień, nie dopuszczali, gdyż każdy wykraczaiący, do surowey odpowiedzialności pociąganym będzie", *ibidem*, dodatek drugi do nr 386, s. 10892.

[8] § 152 OKP: „Urzędnik sądowy natychmiast na miejsce udać się powinien. Jeżeli z doniesienia otrzymanego dostrzeże, iż według przepisów § 156 i następnych, wypadnie zrobić obdukcyą: zawezwie lub zabierze z sobą lekarza i chirurga". § 155 OKP: „Za przybyciem na miejsce, urzędnik sądowy, w obecności sądu wiejskiego lub miejskiego, zbada ściśle i zapisze do protokułu okoliczności, w jakich trup znaleziony lub śmierć nastąpiła"; § 156 OKP zdanie 1–3: „Jeżeli z pierwszego badania okazało się, że śmierci przyczyną było samobójstwo, należy przystąpić do otworzenia ciała, wedle istniejących na to przepisów. Gdy się zaś okaże w sposób godny wiary, że śmierć nie przez samobójstwo, ale przypadkiem nastąpiła, czyli bez winy trzeciego, wystarczy samo tylko obejrzenie. Zresztą urzędnik sądowy w każdym z tych przypadków może dozwolić pogrzebać zwłoki, zachowując co do samobójstwa przepisy prawa karnego"; § 157 OKP: „Jeżeli przy obejrzeniu trupa nastręczyło się by najmniejsze podejrzenie, że śmierć nastąpiła z winy trzeciego, skutkiem otrucia lub gwałtu, albo jeżeli trup był nowo narodzonem dzieckiem, o którem mowa w § 150; natenczas biegli muszą ciało otworzyć w obecności urzędnika sądowego, akta zaś przesłać należy wyższemu sądowi". Z reskryptu KWM nr 3504/44087 z 19.08.1822 r. wynika, że obdukcji mogli dokonywać nie tylko lekarze obwodowi, ale także lekarze i chirurdzy wolno praktykujący, DUWM 1822, nr 342, s. 9909. O obdukcji zob. także przepisy § 158–178 OKP. O biegłych lekarzach i inicjatywie wydania przez nich opinii na przykładzie praktyki Sądu Policji Prostej Powiatu Zgierskiego w Królestwie w latach 1851–1870 zob. J. Machut-Kowalczyk, *Rola procesowa opinii biegłych lekarzy na przykładzie praktyki Sądu Policji Prostej Okręgu Zgierskiego w Królestwie Polskim w latach 1851–1870*, [w:] *Nil nisi Veritas. Księga dedykowana Profesorowi Jackowi Matuszewskiemu*, red. M. Głuszak, D. Wiśniewska-Jóźwiak, Łódź 2016, s. 431–434.

ba zmarła była nieznana z imienia i nazwiska, wówczas przepisy przewidywały obowiązek publikacji obwieszczeń przez zamieszczenie ich w gazetach[9]. Władze stosowały się do powyższego wymogu, zamieszczając obwieszczenia w gazetach powszechnych[10] oraz w dziennikach urzędowych[11].

3

3.1. W omawianym okresie obwieszczenia o znalezieniu osoby zmarłej nieznanej z imienia i nazwiska wydawały zarówno władze sądowe, mianowicie Sądy Policji Poprawczej i Sądy Policji Prostej, jak i władze administracyjne, tj. KWM. Tabela 1 zawiera liczbę obwieszczeń wydanych przez poszczególne władze, opublikowanych w DUWM w latach 1816–1830.

Tabela 1. Liczba obwieszczeń wydawanych przez władze opublikowanych w DUWM w latach 1816–1830

Władze publiczne	**Liczba obwieszczeń o osobach znalezionych nieznanych z imienia i nazwiska**
Władze administracyjne	
Komisja Województwa Mazowieckiego, Wydział Policji	6
Władze sądowe	
Sąd Policji Poprawczej Obwodu Radomskiego	2
Sąd Policji Poprawczej Obwodu Warszawskiego Wydziału I	4
Sąd Policji Poprawczej Obwodu Warszawskiego Wydziału II	66

[9] § 156 zdanie 4 OKP: „Jeżeli osoba zmarłego jest nie znaną, obwieszczony będzie w gazetach jej opis szczegółowy, akta zaś przesłane zostaną sądowi wyższemu do decyzyi" (tłum. K. Małkowskiego, *op. cit.*, s. 187). Z kolei § 156 OKP w tłumaczeniu Ignacego Stawiarskiego brzmi: „[…] Jeżeli osoba zmarłego iest nieznaiomą; wynalezienie oney uskuteczni obwieszczeniem w pismach intelligencyinych Prowincyi przy okolicznem opisaniu teyże osoby, do tego zaś Akta przez siebie spisane, przełożonemu Sądowi wyższemu poda do decyzyi", *Ordynacya Kryminalna Pruska*, tłum. I. Stawiarski, Warszawa 1828, s. 58.

[10] Np. „Gazeta Warszawska" 1816, dodatek drugi do nr 3, s. 54–55; 1820, dodatek drugi do nr 3, s. 71; 1825, dodatek do nr 1, s. 11.

[11] Np. w DUWM lub w „Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego" [dalej: DUWL]. Zob. np. obwieszczenia: Sądu Policji Prostej Powiatu Łosickiego z 12.12.1825 r., DUWL 1826, nr 3, s. 21–22; Sądu Policji Prostej Powiatu Hrubieszowskiego z 22.01.1827 r., DUWL 1827, nr 7, s. 72; Komisji Województwa Lubelskiego z 20.03.1828 r., DUWL 1828, nr 16, s. 175. O prasie urzędowej z początku XIX w. zob. S. Przybyszewski, *O poradach w pismach urzędowych z początku XIX wieku*, „Prace Językoznawcze UWM" 2005, z. VII, s. 95.

Sąd Policji Poprawczej Wydziału Bialskiego	1
Sąd Policji Poprawczej Wydziału Jędrzejowskiego	1
Sąd Policji Poprawczej Wydziału Lubelskiego	2
Sąd Policji Poprawczej Wydziału Łęczyckiego	6
Sąd Policji Poprawczej Wydziału Siedleckiego	1
Sąd Policji Prostej Powiatu Błońskiego	3
Sąd Policji Prostej Powiatu Brzeskiego	2
Sąd Policji Prostej Powiatu Brzezińskiego	7
Sąd Policji Prostej Powiatu Czerskiego	16
Sąd Policji Prostej Powiatu Gostyńskiego	20
Sąd Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału I	16
Sąd Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału II	48
Sąd Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału III	16
Sąd Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV	55
Sąd Policji Prostej Powiatu Łęczyckiego	9
Sąd Policji Prostej Powiatu Łosickiego	1
Sąd Policji Prostej Powiatu Orłowskiego	5
Sąd Policji Prostej Powiatu Radziejowskiego	4
Sąd Policji Prostej Powiatu Siennickiego	2
Sąd Policji Prostej Powiatu Sochaczewskiego	3
Sąd Policji Prostej Powiatu Stanisławowskiego	9
Sąd Policji Prostej Powiatu Staszewskiego	1
Sąd Policji Prostej Powiatu Zgierskiego	7
Łącznie	313

Źródło: opracowanie własne.

Najwięcej obwieszczeń w DUWM zamieściły władze sądowe[12] – łącznie 307, najmniej KWM[13] – 6.

Jeżeli chodzi o władze sądowe, to największą aktywnością w wydawaniu obwieszczeń wykazały się:

– Sąd Policji Poprawczej Obwodu Warszawskiego Wydziału II[14] – 66,

[12] Np. DUWM 1820, dodatek do nr 201, s. 7279; 1821, nr 252, s. 8115; 1824, dodatek do nr 442, s. 778–779.

[13] Np. DUWM 1818, dodatek do nr 137, s. 1755–1756; 1823, dodatek do nr 365, s. 10396; 1826, dodatek do nr 550, s. 953.

[14] Np. DUWM 1817, dodatek do nr 14, s. 165–166; 1823, dodatek do nr 362, s. 10344–10345; 1824, dodatek drugi do nr 422, s. 325–326.

– Sąd Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV[15] – 55,
– Sąd Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału II[16] – 48,
– Sąd Policji Prostej Powiatu Gostyńskiego[17] – 20,
– sądy policji prostej: Powiatu Czerskiego[18], Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału I[19] oraz Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału III[20] – po 16.

Po kilka obwieszczeń wydały:

– sądy policji prostej: Powiatu Łęczyckiego[21] i Powiatu Stanisławowskiego[22] – po 9,
– sądy policji prostej: Powiatu Brzezińskiego[23] i Powiatu Zgierskiego[24] – po 7,
– Sąd Policji Poprawczej Wydziału Łęczyckiego[25] – 6,
– Sąd Policji Prostej Powiatu Orłowskiego[26] – 5,
– Sąd Policji Poprawczej Obwodu Warszawskiego Wydziału I[27] i Sąd Policji Prostej Powiatu Radziejowskiego[28] – po 4,
– sądy policji prostej: Powiatu Błońskiego[29] i Powiatu Sochaczewskiego[30] – po 3,

---

[15] Np. DUWM 1817, nr 61, s. 784; 1821, dodatek do nr 286, s. 8771–8772; 1822, nr 315, s. 9320.

[16] Np. DUWM 1817, dodatek do nr 36, s. 455–456; 1821, nr 301, s. 9068; 1827, dodatek do nr 597, s. 845.

[17] Np. DUWM 1817, nr 63, s. 808; 1821, dodatek do nr 268, s. 8376 i dodatek trzeci do nr 271, s. 8472.

[18] Np. DUWM 1820, dodatek do nr 201, s. 7279; 1821, nr 252, s. 8115 i nr 252, s. 8116.

[19] Np. DUWM 1821, dodatek do nr 262, s. 8297–8298; 1824, dodatek do nr 442, s. 778–779; 1827, dodatek do nr 598, s. 863–864.

[20] Np. DUWM 1825, nr 495, s. 823; 1826, dodatek do nr 518, s. 115; 1827, dodatek trzeci do nr 605, s. 1030.

[21] Np. DUWM 1821, dodatek do nr 294, s. 8945–8946; 1823, dodatek do nr 367, s. 10433–10434; 1826, dodatek drugi do nr 527, s. 361.

[22] Np. DUWM 1821, nr 299, s. 9033;1827, dodatek do nr 585, s. 496 i dodatek do nr 590, s. 680.

[23] Np. DUWM 1819, dodatek do nr 145, s. 1891–1892; 1826, dodatek drugi do nr 561, s. 1220; 1827, dodatek do nr 587, s. 585.

[24] Np. DUWM 1821, dodatek do nr 296, s. 8985–8986; 1824, dodatek drugi do nr 430, s. 503 i dodatek drugi do nr 449, s. 921.

[25] Np. DUWM 1828, dodatek do nr 625, s. 169–170 i dodatek do nr 628, s. 250–251; 1829, dodatek trzeci do nr 678, s. 183.

[26] Np. DUWM 1817, dodatek do nr 48, s. 602; 1821, dodatek do nr 256, s. 8191; 1823, dodatek do nr 379, s. 10721.

[27] Np. DUWM 1822, dodatek drugi do nr 353, s. 10151; 1824, nr 447, s. 877.

[28] Np. DUWM; 1826, dodatek do nr 540, s. 731–732; 1830, nr 726, s. 60.

[29] Np. DUWM; 1818, nr 133, s. 1694; 1821, nr 299, s. 9032; 1823, dodatek do nr 399, s. 11265.

[30] Np. DUWM 1830, dodatek do nr 725, s. 46 i dodatek trzeci do nr 769, s. 1324.

– sądy policji poprawczej: Wydziału Radomskiego[31], Wydziału Lubelskiego[32] i sądy policji prostej: Powiatu Brzeskiego[33] i Powiatu Siennickiego[34] – po 2.

Po jednym obwieszczeniu wydały sądy policji poprawczej: Wydziału Jędrzejowskiego[35], Wydziału Bialskiego[36], Wydziału Siedleckiego[37] oraz sądy policji prostej: Powiatu Łosickiego[38] oraz Powiatu Staszewskiego[39].

Obwieszczenia o osobach zmarłych nieznanych z imienia i nazwiska występowały w DUWM często – obserwujemy je zasadniczo w co drugim numerze. W ciągu 15 lat władze publiczne zamieściły w sumie 313 tego rodzaju obwieszczeń. Na jeden rok przypadało zatem 20 ogłoszeń. Wykres 1 przedstawia liczbę omawianych obwieszczeń, drukowanych w DUWM w badanym okresie.

Wykres 1. Liczba obwieszczeń o znalezionych osobach zmarłych nieznanych z imienia i nazwiska drukowanych w DUWM w latach 1816–1830

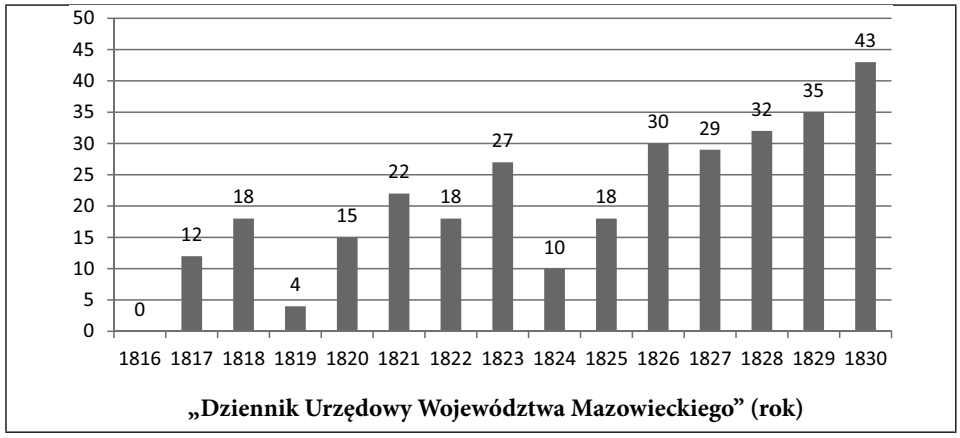

Źródło: opracowanie własne.

Początkowo władze administracyjne i sądowe zamieszczały po kilkanaście obwieszczeń w DUWM. W 1821 r. liczba obwieszczeń wzrosła i była na pozio-

[31] DUWM 1820, dodatek do nr 219, s. 7594–7595; 1826, dodatek do nr 524, s. 277.

[32] DUWM 1825, nr 473, s. 241; 1829, dodatek drugi do nr 692, s. 562.

[33] DUWM 1822, dodatek do nr 327, s. 9589; 1827, nr 566, s. 8.

[34] DUWM 1822, dodatek do nr 308, s. 9194 i nr 328, s. 9605.

[35] DUWM 1830, dodatek do nr 749, s. 819.

[36] *Ibidem*, dodatek do nr 728, s. 122–123.

[37] *Ibidem*, dodatek 2 do nr 736, s. 360.

[38] DUWM 1826, dodatek do nr 514, s. 11.

[39] DUWM 1830, dodatek do nr 743, s. 627–628.

mie dwudziestu, zaś w latach 1823 i 1827 zbliżała się do trzydziestu. Następnie w 1826 r. i od 1828 r. do 1829 r. obserwujemy kolejny wzrost liczby ich publikacji, która utrzymywała się na poziomie trzydziestu rocznie. W 1830 r. liczba obwieszczeń przekroczyła czterdzieści.

Najwięcej obwieszczeń wydano w 1830 r.[40] – 43, 1829 r.[41] – 35, 1828 r.[42] – 32, 1826 r.[43] – 30, 1827 r.[44] – 29, 1823 r.[45] – 27 i 1821 r.[46] – 22. Dużo ogłoszeń opublikowano w: 1818 r.[47], 1822 r.[48] i 1825 r.[49] – po 18 oraz w 1820 r.[50] – 15, 1817 r.[51] – 12 i 1824 r.[52] – 10. Najmniej obwieszczeń zamieszczono w 1819 r.[53] – 4. W DUWM z 1816 r. nie znajdują się tego rodzaju obwieszczenia[54].

3.2. Zasadniczo każde obwieszczenie dotyczyło jednej zmarłej osoby. I tak z obwieszczenia Sądu Policji Prostej Powiatu Czerskiego z 20 listopada 1820 r. dowiadujemy się, że znaleziono zmarłą kobietę, nieznaną z imienia i nazwiska, mającą około 50 lat[55].

Jednak zdarzały się ogłoszenia, w których podawano informację o kilku osobach zmarłych, np. w obwieszczeniu Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warsza-

[40] Np. *ibidem*, dodatek drugi do nr 732, s. 230.

[41] Np. DUWM 1829, dodatek do nr 705, s. 922–923.

[42] Np. DUWM 1828, dodatek drugi do nr 650, s. 1010.

[43] Np. DUWM 1826, dodatek do nr 547, s. 888.

[44] Np. DUWM 1827, nr 600, s. 907.

[45] Np. DUWM 1823, dodatek do nr 402, s. 11326.

[46] Np. DUWM 1821, dodatek do nr 256, s. 8191.

[47] Np. DUWM 1818, nr 113, s. 1404.

[48] Np. DUWM 1822, dodatek drugi do nr 339, s. 9851.

[49] Np. DUWM 1825, dodatek do nr 490, s. 690.

[50] Np. DUWM 1820, nr 234, s. 7824.

[51] Np. DUWM 1817, dodatek do nr 14, s. 165–166.

[52] Np. DUWM 1824, dodatek drugi do nr 430, s. 503.

[53] Np. DUWM 1819, nr 152, s. 1973.

[54] Chociaż w 1816 r. nie zamieszczono tego rodzaju obwieszczeń w DUWM, to opublikowano je np. w: „Gazecie Warszawskiej" 1816, dodatek drugi do nr 3, s. 54–55; dodatek drugi do nr 4, s. 76; dodatek drugi do nr 5, s. 97. DUWM z 1816 r. udostępniony w APŁ zaczął wychodzić dopiero od 18 listopada 1816 r., w związku z tym nie jest on dobrym przykładem, aby pokazać rzeczywistą liczbę obwieszczeń o znalezieniu zwłok, wydanych w 1816 r.

[55] DUWM 1821, nr 252, s. 8115. Podobnie obwieszczenia Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV z 19.01.1818 r., DUWM 1818, dodatek do nr 85, s. 1070 oraz z 20.03.1820 r., DUWM 1820, dodatek do nr 215, s. 7513.

wy Wydziału III z 8 czerwca 1826 r. była mowa o znalezieniu dwóch utopionych mężczyzn[56].

3.3. W województwie mazowieckim w badanych latach znajdywano zwłoki mężczyzn, kobiet oraz dzieci. Odsetek poszczególnych grup przedstawia wykres 2.

Wykres 2. Znalezione osoby zmarłe nieznane z imienia i nazwiska na podstawie obwieszczeń z DUWM z lat 1816–1830

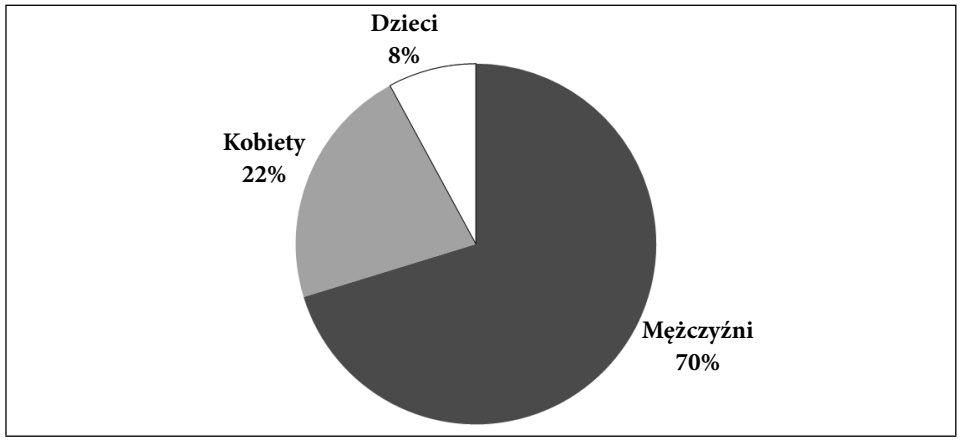

Źródło: opracowanie własne.

Większość stanowiły zwłoki osób dorosłych, w sumie 291 ciał, w tym 222 ciała mężczyzn[57] (70%) i 69 zwłok kobiet[58] (22%).

[56] Obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału III z 8.06.1826 r.: „w Wiśle przy brzegu zwanym Niwa w Ekonomii Łomińskiey, Obwodzie Warszawskim, dostrzeżonym został człowiek płci męzkiey utoniony, zupełnie nagi, ciało iuż ogniłe na sobie mający, równie opodal niżey spadu Wisły, przy brzegu Kolonii Cząstowa Niemieckiego, teyże Ekonomii, podobnież drugi człowiek płci męzkiey", DUWM 1826, nr 538, s. 695. Podobnie obwieszczenia: Sądu Policji Poprawczej Wydziału Radomskiego z 21.02.1826 r., DUWM 1826, dodatek do nr 524, s. 277 i Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału I z 24.04.1828 r., DUWM 1828, dodatek trzeci do nr 638, s. 588–589.

[57] Np. obwieszczenia: Sądu Policji Prostej Powiatu Orłowskiego z 25.07.1817 r., DUWM 1817, dodatek do nr 48, s. 602; Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV z 10.12.1817 r., DUWM 1818, dodatek do nr 81, s. 1026; oraz z 2.02.1820 r., DUWM 1820, dodatek drugi do nr 206, s. 7368.

[58] Np. obwieszczenia: Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału II z 24.11.1819 r., DUWM 1820, nr 200, s. 7261; Sądu Policji Prostej Powiatu Czerskiego z 20.11.1820 r., DUWM 1821, nr 252, s. 8115; Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału I z 10.12.1827 r., DUWM 1827, nr 618, s. 1281–1282.

Znajdowano także zwłoki dzieci – łącznie 25 ciał (8%), z czego najwięcej noworodków i dzieci do 1 roku życia – 21 ciał (12 płci żeńskiej[59], 7 płci męskiej[60] i 2 przypadki, kiedy nie ustalono płci[61]), zaś najmniej chłopców do 16 roku życia[62] – 4 ciała.

3.4. Choć przepisy OKP przewidywały obowiązek wydania obwieszczenia przez władze w sytuacji znalezienia osoby zmarłej nieznanej z imienia i nazwiska, to już nie precyzowały, jakie elementy powinno ono zawierać. Przepis § 156 OKP stanowił jedynie o opisie osoby zmarłej, który należało podać w obwieszczeniu[63]. W praktyce zamieszczano wszystkie dostępne informacje o osobie zmarłej, które mogły pomóc w ustaleniu jej tożsamości. W obwieszczeniu o znalezieniu zwłok występowały następujące elementy:

a. Nagłówek – informacje tytułowano zwykle jako „Obwieszczenie"[64]. Zdarzało się również, że dokument nazywano „Uwiadomienie"[65].

b. Powołanie się na podstawę prawną – w obwieszczeniach powoływano się na przepis § 156 OKP, dotyczący obowiązku wydawania obwieszczeń o osobach zmarłych o nieustalonej tożsamości w gazetach[66].

---

[59] Np. obwieszczenia: Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału II z 22.05.1817 r., DUWM 1817, dodatek do nr 36, s. 455–456; Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV z 27.08.1818 r., DUWM 1818, nr 130, s. 1635; Sądu Policji Prostej Powiatu Orłowskiego z 16.05.1823 r., DUWM 1823, dodatek do nr 379, s. 10721.

[60] Np. obwieszczenia: Sądu Policji Prostej Powiatu Czerskiego z 7.01.1820 r., DUWM 1820, dodatek do nr 201, s. 7279; Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału II z 29.02.1820 r., DUWM 1820, nr 219, s. 7591 oraz z 29.01.1822 r., DUWM 1822, dodatek do nr 311, s. 9242.

[61] Obwieszczenia: Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV z 20.11.1819 r., DUWM 1820 dodatek do nr 199, s. 7245–7246; Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału II z 18.03.1823 r., DUWM 1823, dodatek do nr 371, s. 10517.

[62] Np. obwieszczenia: Sądu Policji Poprawczej Obwodu Warszawskiego Wydziału II z 7.09.1827 r., DUWM 1827, nr 604, s. 983–984; Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału II z 4.02.1828 r., DUWM 1828, dodatek drugi do nr 628, s. 257; Sądu Policji Poprawczej Wydziału Łęczyckiego z 23.02.1828 r., DUWM 1828, dodatek do nr 628, s. 250–251.

[63] Zob. przypis 9.

[64] Np. obwieszczenie Sądu Policji Poprawczej Obwodu Warszawskiego Wydziału II z 20.03.1818 r., DUWM 1818, nr 101, s. 1246.

[65] Np. uwiadomienia: Sądu Policji Poprawczej Obwodu Warszawskiego Wydziału II z 24.10.1817 r., DUWM 1818, dodatek do nr 85, s. 1069; Sądu Policji Prostej Powiatu Orłowskiego z 8.01.1821 r., DUWM 1821, dodatek do nr 256, s. 8191.

[66] Np. obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu Brzezińskiego z 17.12.1818 r.: „Z mocy przepisów Prawa, w § 156 Ordynacyi Kryminalney umieszczonych", DUWM 1819, dodatek do nr 145, s. 1891–1892. Podobnie: uwiadomienie Sądu Policji Prostej Powiatu Orłowskiego z 8.01.1821 r., DUWM 1821, dodatek do nr 256, s. 8191.

c. Termin i miejsce znalezienia zwłok[67].

d. Rysopis osoby zmarłej[68] i jej przypuszczalny wiek – zawierał on dane dotyczące wyglądu oraz, w przybliżeniu, wieku znalezionej osoby. W opisie uwzględniano kształt twarzy, informacje o oczach, nosie, ustach, brodzie, czole, kolorze i długości włosów, wzroście i budowie ciała. Z obwieszczenia Sądu Policji Prostej Powiatu Gostyńskiego z 7 sierpnia 1827 r. dowiadujemy się, że: „Zmarła była wzrostu dobrego, twarzy okrągłey, oczów niebieskich, włosów ciemnych, nosa kończatego, ust miernych, brody okrągłey, lat około 60 maiąca"[69]. Zamieszczano również, jeśli taką wiedzą dysponowano, informację o tym, czym zajmowała się osoba, zanim umarła[70] oraz jakiego była wyznania (np. katolickiego[71], ewangelickiego[72] czy mojżeszowego[73]).

---

[67] Np. obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu Brzeskiego z 11.05.1822 r.: „W dniu 27 Lutego r. b. na Territotrium Miasta Sąpólna w Powiecie tuteyszym położonego, znaleziona została w chróstach świeżo sypana mogiła, po zrewidowaniu tey, znaleziony został człowiek nieżywy", DUWM 1822, dodatek do nr 327, s. 9589. Podobnie obwieszczenia: Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV z 30.01.1821 r., DUWM 1821, dodatek do nr 258, s. 8225; Sądu Policji Poprawczej Obwodu Warszawskiego Wydziału II z 16.07.1827 r., DUWM 1827, dodatek do nr 597, s. 844.

[68] W omawianym okresie tylko dzięki szczegółowemu opisowi wyglądu, ubioru czy podaniu znaków szczególnych osoby zmarłej, możliwa była jej identyfikacja. O dokładnych opisach w XVIII-wiecznych listach gończych zob. K. Konarski, *Warszawa w pierwszym jej stołecznym okresie*, przy współpr. S. Konarskiego, Warszawa 1970, s. 279–280. Na temat opisów osób poszukiwanych w listach gończych umieszczonych w DUWM z lat 1816–1821 zob. P. Kamińska, *List gończy w świetle „Dzienników Urzędowych Województwa Mazowieckiego" z lat 1816–1821*, [w:] *Nil nisi veritas. Księga dedykowana Profesorowi Jackowi Matuszewskiemu*, red. M. Głuszak, D. Wiśniewska-Jóźwiak, Łódź 2016, s. 410–412. O problemach identyfikacji: J. Thorwald, *Stulecie detektywów: drogi i przygody kryminalistyki*, tłum. K. Bunsch, W. Kragen, Kraków 2009, s. 30–36 i 41–42.

[69] DUWM 1827, nr 600, s. 906. Podobnie: obwieszczenia Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV z 6.11.1817 r., DUWM 1817, dodatek do nr 75, s. 956–957 i z 20.03.1820 r., DUWM 1820, dodatek do nr 215, s. 7513.

[70] Z obwieszczenia Sądu Policji Prostej Powiatu Gostyńskiego z 20.03.1821 r., wynika, że mężczyzna żebrał, zob. DUWM 1821, dodatek do nr 268, s. 8376. Podobnie obwieszczenia: tegoż sądu z 17.04.1821 r., DUWM 1821, dodatek trzeci do nr 271, s. 8472; Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału I z 7.12.1827 r., DUWM 1827, nr 616, s. 1236.

[71] Np. obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu Gostyńskiego z 11.12.1828 r., DUWM 1829, dodatek czwarty do nr 671, s. 34.

[72] Np. obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu Gostyńskiego z 9.03.1828 r., DUWM 1828, dodatek do nr 631, s. 339.

[73] Np. obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu Radziejowskiego z 9.06.1826 r., DUWM 1826, dodatek do nr 540, s. 731.

Oprócz tego dodawano opis ubioru osoby zmarłej, który był często bardzo szczegółowy. Wymieniano poszczególne części garderoby, a także: kolor ubioru, materiał z jakiego został uszyty, wskazywano czy był on nowy/ stary. I tak w obwieszczeniu Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV z 26 czerwca 1818 r. podano, że mężczyzna lat około 26 był ubrany w „koszulę białą płócienną, płaszcz szary, spodnie szare żołnierskie, chustkę czarną, bez butów"[74]. Na podstawie ubioru domniemywano niekiedy o pochodzeniu osoby zmarłej. W obwieszczeniu z 3 czerwca 1821 r. Sąd Policji Prostej Powiatu Czerskiego po ubiorze zmarłego mężczyzny wnioskował, że prawdopodobnie pochodził on z Węgier[75].

Podawano także znaki szczególne osoby zmarłej. W obwieszczeniu Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV z 19 stycznia 1818 r. czytamy, że zmarły mężczyzna w wieku około trzydziestu kilku lat: „u prawey ręki miał wielki palec ucięty, lecz zagoiony"[76].

Zwłoki odnajdywano niekiedy w bardzo złym stanie, utrudniającym, czy wręcz uniemożliwiającym ich identyfikację, o czym informowano w obwieszczeniu. W 1817 r. władze podały, że nie można było opisać wyglądu twarzy zmarłego mężczyzny lat około 40, z powodu poważnego rozkładu ciała. Obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV z 17 września z 1817 r.: „twarzy rekognoskować niemożna było, gdyż ta równie iak ciało mocno nadpsuta"[77]. Podobnie w 1829 r. na gruncie należącym do wsi Piekary, znaleziono ciało człowieka rozszarpane przez wilki, w takim stopniu, że trudne było nawet ustalenie płci. Jedynie na podstawie długich włosów i pozostałych części ubioru do-

[74] DUWM 1818, nr 114, s. 1412. Podobnie obwieszczenia: Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału II z 31.01.1820 r., DUWM 1820, dodatek do nr 210, s. 7446–7447; Sądu Policji Prostej Powiatu Błońskiego z 30.10.1821 r., DUWM 1821, nr 299, s. 9032.

[75] Obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu Czerskiego z 3.06.1821 r.: „znalezionem zostało ciało człowieka zabitego z imienia i nazwiska niewiadomego […] Ten człowiek był wzrostu małego, miał na palcu ręki prawey Pierścionek z literami J. S. z ubioru tylko oraz kroiu iako to: Kamizelki sukna niebieskiego z guzikami płaskiemi i koło kieszonek, spodni sukna niebieskiego węgierskich, tudzież przepasania paskiem rzemiennym, bótów z krótkiemi cholewami i podkówkami, wnosić można, iż był rodem Węgier", DUWM 1821, dodatek do nr 284, s. 8740–8741.

[76] DUWM 1818, dodatek do nr 85, s. 1070. Podobnie obwieszczenia: Sądu Policji Poprawczej Obwodu Radomskiego z 25.04.1820 r., DUWM 1820, dodatek do nr 219, s. 7594–7595; KWM z 25.10.1830 r., DUWM 1830, dodatek do nr 769, s. 1311.

[77] DUWM 1817, nr 61, s. 784. Zob. też obwieszczenia: Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV z 17.07.1818 r., DUWM 1818, dodatek do nr 115, s. 1431; Sądu Policji Poprawczej Obwodu Warszawskiego Wydziału II z 16.07.1827 r., DUWM 1827, dodatek do nr 597, s. 844.

mniemywano, iż była to kobieta[78]. Innym razem w 1830 r. pod wsią Białą w powiecie zgierskim, obwodzie łęczyckim znaleziono ciało mężczyzny bez głowy[79].

e. Informacja o obrażeniach na ciele osoby zmarłej – w przypadku, gdy po obejrzeniu zwłok przez lekarzy nie znaleziono żadnych obrażeń, informowano o tym w obwieszczeniu, np. obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV z 6 listopada 1817 r.: „znaleziono niewiastę nieżywo leżącą […]. Niewiasta ta mogła mieć lat 60 […] żadnego iednak znaku gwałtu na powierzchni iey ciała nieznaleziono"[80].

Jeżeli po dokonaniu obdukcji ustalono, że osoba została zamordowana, w obwieszczeniu zamieszczano opis obrażeń ofiary. Był on często szczegółowy i drastyczny. Obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV z 8 listopada 1817 r. o zamordowanym mężczyźnie w wieku około 30 lat informuje, że: „Przy obeyrzeniu ciała tegoż trupa i odbyciu obdukcyi, znaleziono na głowie ranę nad kością tylną z lewey strony, dwa cale długą, puł cala szeroką, do samego mózgu dochodzącą, pod którą cała lewa część kości tylney aż do kręgi karkowey, niemniey tylna górna i dolna część lewey kości skroniowey zgruchotana, ku mózgowi wklęsła, i cała lewa tylna część mózgu i muszczku zgniecioną i zasiniałą znaydowała się, tudzież szczękę niższą w prawey przedniey części całkowicie złamaną, dostrzeżono"[81].

Niekiedy obdukcji nie przeprowadzano. Sąd Policji Poprawczej Obwodu Warszawskiego Wydziału II w obwieszczeniu z 8 listopada 1827 r. nadmienił, że nie

---

[78] Obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu Zgierskiego z 12.02.1830 r.: „W dniu 28 Grudnia r. z. na gruncie do wsi Piekar należącym, w Powiecie tuteyszym exystuiącey, znalezionem zostało ciało osoby z imienia i nazwiska niewiadomey, przez wilki tak dalece pożarte, iż tylko część brzucha, piersi i głowy na którey nieco włosów, widzieć się dało; z ciała ogniłe, lewe noga i ręka obżarte. Reszty pozostałych długich włosów na głowie i części ubioru wełnianego domowey roboty, daią domniemanie, iż ciało to było płci żeńskiey", DUWM 1830, nr 731, s. 200. Podobnie: obwieszczenie Sądu Policji Poprawczej Wydziału Jędrzejowskiego z 9.06.1830 r., *ibidem*, dodatek do nr 749, s. 819.

[79] Obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu Zgierskiego z 27.09.1830 r.: „znalezione zostało, ciało człowieka bez głowy [...] Z naocznego przekonania okazało się, że głowa od ciała w skutek popełnionego morderstwa ostrym narzędziem wraz z szyią po same ramiona oddzielona", DUWM 1830, dodatek do nr 762, s. 1142. Podobnie obwieszczenia: Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału III z 24.06.1830 r., DUWM 1830, dodatek do nr 749, s. 818; Sądu Policji Prostej Powiatu Zgierskiego z 4.10.1830 r., DUWM 1830, dodatek drugi do nr 763, s. 1178.

[80] DUWM 1817, nr 69, s. 886. Podobnie: obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV z 17.09.1817 r., DUWM 1817, nr 61, s. 784.

[81] DUWM 1817, dodatek do nr 75, s. 958. Podobnie obwieszczenia: Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV z 17.07.1820 r., DUWM 1820, dodatek do nr 230, s. 7774; Sądu Policji Prostej Powiatu Stanisławowskiego z 29.10.1821 r., DUWM 1821, nr 299, s. 9033.

wykonano obdukcji ciała mężczyzny około lat 40, z uwagi na fakt, że zwłoki uległy już rozkładowi[82].

f. Przyczyna śmierci – po obejrzeniu zwłok i dokonaniu obdukcji przez lekarzy i ustaleniu, w jaki sposób nastąpił zgon, władze informowały o tym w obwieszczeniu[83]. Podawano, czy śmierć miała miejsce z przyczyn naturalnych[84], nastąpiła w wyniku samobójstwa[85], zabójstwa[86] bądź nieszczęśliwego wypadku[87].

W DUWM odnotowano 235 przypadków[88] obwieszczeń o znalezieniu zwłok nieustalonej tożsamości, w których przyczyna śmierci nie była podana. Wskazano

[82] „gdy obdukcya i sekcya z powodu zgnilizny trupa nie nastąpiła", DUWM 1827, dodatek czwarty do nr 613, s. 1161–1162.

[83] O rozwoju medycyny sądowej na ziemiach polskich w XIX w. zob. D. Janicka, *O pionierach nauk kryminologicznych w Polsce*, „Czasopismo Prawno-Historyczne" 2016, t. LXVIII, z. 1, s. 42–43.

[84] Np. w 1817 r. w Budach Kąskich mężczyzna w wieku 60 lat umarł z powodu choroby – obwieszczenie Sądu Policji Poprawczej Obwodu Warszawskiego Wydziału II z 9.02.1817 r., DUWM 1817, dodatek do nr 14, s. 165–166. Podobnie obwieszczenia: Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału II z 15.11.1821 r., DUWM 1821, nr 301, s. 9068; Sądu Policji Prostej Powiatu Gostyńskiego z 16.01.1822 r., DUWM 1822, dodatek do nr 313, s. 9288.

[85] Np. w 1828 r. Sąd Policji Poprawczej Obwodu Warszawskiego Wydziału II podał, że znaleziono zwłoki mężczyzny w wieku około 60 lat, który powiesił się – obwieszczenie tegoż sądu z 25.09.1828 r., DUWM 1828, dodatek do nr 661, s. 1296. Podobnie: obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału I z 3.08.1824 r., DUWM 1824, dodatek do nr 442, s. 778–779.

[86] Np. w 1825 r. mężczyzna został zamordowany, a następnie spalony – obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu Łosickiego z 12.12.1825 r., DUWM 1826, dodatek do nr 514, s. 11. Podobnie: obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV z 20.01.1821 r., DUWM 1821, dodatek do nr 258, s. 8226. Szerzej o morderstwach i zabójstwach w Królestwie Polskim w latach 1817–1828 zob. M. Karpińska, *Złodzieje, agenci, policyjni strażnicy… Przestępstwa pospolite w Warszawie 1815–1830,* Warszawa 1999, s. 87–89.

[87] Np. w 1822 r. mężczyzna zmarł na skutek obrażeń zadanych mu przez konie – obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału II z 10.07.1822 r., DUWM 1822, dodatek drugi do nr 339, s. 9851. Innym razem w 1827 r. mężczyzna zginął w wyniku przewrócenia się wozu z drzewem – obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu Zgierskiego z 8.11.1827 r., DUWM 1827, dodatek do nr 615, s. 1216. Podobnie: obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu Gostyńskiego z 25.10.1826 r. o mężczyźnie zabitym przez piorun w Konstantynowie w 1826 r., DUWM 1826, dodatek drugi do nr 560, s. 1194.

[88] Np. obwieszczenia Sądu Policji Prostej Powiatu Czerskiego: z 20.11.1820 r., DUWM 1821, nr 252, s. 8116; z 14.12.1820 r., *ibidem*, nr 255, s. 8174; Obwieszczenie Sądu Policji Poprawczej Obwodu Warszawskiego Wydziału I z 22.11.1822 r., DUWM 1822, dodatek drugi do nr 353, s. 10151.

ją w 78 przypadkach (naturalna[89] – 35, na skutek zabójstwa[90] – 30, w wyniku nieszczęśliwego wypadku[91] – 11, samobójstwo[92] – 2).

g. Wezwanie do stawienia się w sądzie osób, które rozpoznały zmarłego – w obwieszczeniu władze wzywały osoby, które posiadały informacje o zmarłym, do stawienia się w sądzie. Sąd Policji Poprawczej Obwodu Warszawskiego Wydziału II w obwieszczeniu z 28 czerwca 1827 r. zakomunikował: „Ktoby posiadał iakową wiadomość o imieniu, nazwisku, stanie i urodzeniu tego człowieka, zechce takową Sądowi naszemu udzielić”[93].

h. Wezwanie do stawienia się w sądzie osób, które miały wiedzę o okolicznościach czy sprawcy przestępstwa – władze wzywały również osoby, które posiadały informacje na temat okoliczności i sprawcy przestępstwa (jeśli było przyczyną śmierci), aby udzieliły wszelkich informacji. W uwiadomieniu z 24 października 1817 r. o zamordowanym mężczyźnie znalezionym na polu, niedaleko od miasta Łowicza, Sąd Policji Poprawczej Obwodu Warszawskiego Wydziału II: „wzywa aby posiadaiący wiadomość o iakich kolwiek okolicznościach człowieka tego dotyczyć się mogących, a mianowicie takich któreby sprawcę zabóystwa wykryć mogły, o nich Sąd tuteyszy przy ulicy Bielańskiey w pałacu Kossowskich posiedzenie odbywaiący iak nayśpiesznieу zawiadomił”[94].

Wzywano także osoby mające wiedzę o okolicznościach śmierci znalezionego noworodka oraz jego matce, o przekazanie posiadanych informacji. W obwieszczeniu Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV z 27 sierpnia 1818 r. czytamy, że: „w dniu 22 b. mca przy ulicy Czerniakowskiey obok domu Nro 2993 sytuowanego, w wodzie tam będącey, znalezione zostało dziecko płci niewieściey, ośm miesięcy od przyiścia na świat mieć mogące, nieżywe. Że iednak dotąd niewiadomo kto iest iego matką, i przez kogo w powyższe mieysce wrzuconem zostało, wzywa zatem wszystkich w ogólności i każdego w szczególności, ieżeli iakową wiadomość o matce dziecięcia wspomnionego posiada, iżby

[89] Np. obwieszczenia: Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału II z 28.06.1822 r., DUWM 1822, dodatek drugi do nr 336 s. 9775; Sądu Policji Prostej Powiatu Brzezińskiego z 11.04.1827 r., DUWM 1827, dodatek do nr 587, s. 585.

[90] Np. obwieszczenia: Sądu Policji Poprawczej Obwodu Warszawskiego Wydziału II z 24.10.1817 r., DUWM 1818, dodatek do nr 85, s. 1069; Sądu Policji Poprawczej Obwodu Radomskiego z 25.04.1820 r., DUWM 1820, dodatek do nr 219, s. 7594–7595.

[91] Zob. przypis 87.

[92] Zob. przypis 85.

[93] DUWM 1827, nr 596, s. 804.

[94] DUWM 1818, dodatek do nr 85, s. 1069. Podobnie obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziału IV z 20.01.1821 r., DUWM 1821, dodatek do nr 258, s. 8226.

o tem Sądowi tuteyszemu w Warszawie Nro 161 posiedzenia swe odbywaiącemu donieść raczył”[95].

i. Informacje o rzeczach znalezionych przy osobie zmarłej i wezwanie właściciela tych rzeczy do ich odbioru – zdarzało się, że w obwieszczeniu dodawano jeszcze dodatkowe informacje o rzeczach, jakie znaleziono przy zmarłym. Władze wzywały ich właściciela do odbioru, z zastrzeżeniem, że jeżeli przedmioty nie będą odebrane w wyznaczonym terminie, zostaną sprzedane w drodze licytacji publicznej na rzecz Skarbu Królestwa[96]. Sąd Policji Poprawczej Wydziału Bialskiego wprowadził takie zastrzeżenie w obwieszczeniu z 14 stycznia 1830 r.: „Ktoby więc właścicielem czyli spadkobiercą bydź się tychże sądził z krewnych bliskich, ma się ze swemi prawami […] do Sądu tuteyszego zgłosić się, inaczey takowe rzeczy iako niemaiące właściciela przez publiczną licytacyą sprzedane, a pieniądze zebrane, na Skarb publiczny zasądzone zostaną”[97].

j. Na końcu obwieszczenia wskazywano miejscowość, datę wydania i podpis zamieszczającego, np. „Radzymin dnia 23. Maja 1827 roku. Kopczyński Podsędek. Wiśniewski Pisarz”[98].

4

Obowiązujące w Królestwie Polskim przepisy OKP z 1805 r. regulowały postępowanie w sprawie znalezienia zwłok. W przypadku zgłoszenia o znalezieniu zwłok, władze publiczne miały przeprowadzić określone czynności. Jeżeli tożsamość osoby zmarłej była nieznana, przepisy określały zasady wydawania obwieszczeń o zmarłym. Władze publiczne winny zamieszczać je w gazetach.

W praktyce obwieszczenia były publikowane na łamach gazet powszechnych i dzienników urzędowych. Najczęściej pochodziły one od władz sądowych, mianowicie sądów policji poprawczej i sądów policji prostej (w sumie 307 przypadków), zdecydowanie rzadziej podawały je władze administracyjne, tj. KWM (6 przypad-

[95] DUWM 1818, nr 130, s. 1635. Podobnie obwieszczenia: Sądu Policji Prostej Powiatu Czerskiego z 7.01.1820 r., DUWM 1820, dodatek do nr 201, s. 7279; Sądu Policji Prostej Powiatu Orłowskiego z 16.05.1823 r., DUWM 1823, dodatek do nr 379, s. 10721.

[96] O postępowaniu z rzeczami znalezionymi, co do których nie zgłosił się właściciel zob. P. Kamińska, *Obwieszczenie administracyjne o rzeczach znalezionych lub odebranych w świetle praktyki urzędniczej w Królestwie Polskim w latach 1816–1830*, [w:] *Dzieje Biurokracji*, t. 6, red. T. Bykowa, A. Górak, G. Smyk, Lublin 2016, s. 303–304.

[97] DUWM 1830, dodatek do nr 728, s. 122–123. Podobnie obwieszczenia: Sądu Policji Prostej Powiatu Czerskiego z 1.06.1821 r., DUWM 1821, dodatek do nr 284, s. 8740; Sądu Policji Poprawczej Obwodu Warszawskiego Wydziału II z 17.12.1827 r., DUWM 1828, nr 619, s. 5–6.

[98] Obwieszczenie Sądu Policji Prostej Powiatu Stanisławowskiego z 23.05.1827 r., DUWM 1827, dodatek do nr 590, s. 680.

ków). Najbardziej aktywne w wydawaniu obwieszczeń były sądy warszawskie: Sąd Policji Poprawczej Obwodu Warszawskiego Wydziału II i sądy policji prostej Powiatu i Miasta Warszawy Wydziałów I, II, III i IV oraz sądy policji prostej: Powiatu Gostyńskiego i Powiatu Czerskiego.

Obwieszczenia o nierozpoznanej zmarłej osobie upowszechniały informacje o niej i miały pomóc w jej identyfikacji. Pojawiały się w DUWM często (w ciągu 15 lat władze zamieściły łącznie 313 obwieszczeń, co daje około 20 ogłoszeń na jeden rok). Najwięcej obwieszczeń (tj. na poziomie 30 i 40 rocznie) wydano pod koniec badanego przez nas okresu, mianowicie w latach 1826–1830.

Zwykle obwieszczenie dotyczyło jednej osoby zmarłej, jednak zdarzało się, że ogłoszenie informowało o kilku osobach.

W województwie mazowieckim w badanym okresie w zdecydowanej większości znajdywano zwłoki osób dorosłych (w sumie 291 ciał), z czego najwięcej było zwłok mężczyzn (222 ciała). Zdarzały się także przypadki odnalezienia zwłok dzieci (w sumie 25 ciał), przy czym najwięcej noworodków i dzieci do 1 roku życia (21 ciał).

Przepisy OKP nie precyzowały jakie dokładnie elementy powinno zawierać obwieszczenie o znalezieniu zwłok, mówiły jedynie o opisie osoby zmarłej. W praktyce zamieszczano w nim wszystkie informacje o zmarłym, które mogły pomóc ustalić jego tożsamość. W obwieszczeniu oprócz szczegółowego opisu osoby zmarłej wymaganego prawem (tj. opisu jej wyglądu oraz ubioru), zawierano także elementy dodatkowe, takie jak: termin i miejsce znalezienia zwłok; różnego rodzaju informacje o osobie zmarłej (odnośnie jej przypuszczalnego wieku, tego czym się zajmowała zanim umarła, jakiego była wyznania oraz o jej znakach szczególnych czy obrażeniach), jak również o rzeczach znalezionych przy niej i wezwanie właściciela rzeczy do ich odbioru; wzmiankę, że zwłoki odnaleziono w bardzo złym stanie, utrudniającym lub uniemożliwiającym identyfikację oraz wezwanie do stawienia się w sądzie osób, które rozpoznały zmarłego oraz osób, które miały wiedzę o okolicznościach śmierci czy sprawcy przestępstwa. Ponadto w obwieszczeniu informowano o przyczynie śmierci osoby zmarłej (czy była naturalna, nastąpiła w wyniku zabójstwa, nieszczęśliwego wypadku czy samobójstwa). W większości obwieszczeń przyczyna śmierci nie została podana (na 313 obwieszczeń aż 235 przypadków).

Pomimo starań władz obwieszczenia były mało skuteczne, ponieważ pisma były nadsyłane do redakcji DUWM późno, a wiadomość o znalezieniu osoby zmarłej publikowano najwcześniej po upływie pięciu dni od chwili otrzymania informacji przez redakcję. W związku z licznymi przypadkami ponagleń kierowanych do redakcji, w 1820 r. redakcja DUWM ustaliła zasady ich publikacji: pisma nadesłane

do środy umieszczane były w najbliższym, poniedziałkowym dzienniku, natomiast listy nadesłane później, były odkładane do zamieszczenia w kolejnym numerze[99].

Ponadto był jeszcze inny problem – w Królestwie Polskim w interesującym nas okresie obwieszczenia z trudnością docierały do społeczeństwa, gdyż ze względu na analfabetyzm ludności z pisemnym zawiadomieniem mogła zapoznać się tylko jej niewielka część[100]. Wobec tego próbowano – jak ustalił Antoni Okolski, sięgać rozwiązań zastępczych, np. ogłoszeń ustnych w dni świąteczne czy targowe[101].

Bibliografia

Źródła drukowane

Dekret z 26 lipca 1810 r., Dział I: *Organizacya Sądów kryminalnych, Wydziałów Policyi poprawczej, i Sądów Policyjnych*, „Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego" 1811, t. II, nr 20.

„Dziennik Urzędowy Województwa Lubelskiego" 1826, nr 3; 1827, nr 7; 1828, nr 16.

„Dziennik Urzędowy Województwa Mazowieckiego" 1816–1830.

„Gazeta Warszawska" 1816, dodatek drugi do nr 3, dodatek drugi do nr 4, dodatek drugi do nr 5; 1820, dodatek drugi do nr 3; 1825, dodatek do nr 1.

Komissya Rządowa Sprawiedliwości, *Rozporządzenie, aby na czele protokołów czynności sądowo-lekarskich, zamieszczany był urząd osób prowadzących śledztwo i kwalifikacya lekarzy dopełniających obdukcyj, z 29 stycznia 1827 r., nr 141*, [w:] *Zbiór Przepisów Administracyjnych Królestwa Polskiego. Wydział Sprawiedliwości*, cz. IIB: *Organizacya sądownictwa karnego*, t. XII: *Przepisy dotyczące organizacyi sądownictwa karnego*, Warszawa 1867, nr 177.

Ordynacya Kryminalna Pruska, tłum. I. Stawiarski, Warszawa 1828.

Zbiór Przepisów Administracyjnych Królestwa Polskiego. Wydział Sprawiedliwości, cz. IIB: *Organizacya sądownictwa karnego*, t. XI: *Przepisy dotyczące organizacyi sądownictwa karnego*, Warszawa 1867.

Opracowania

Heylman A., *O sądownictwie w Królestwie Polskiem: wykład historyczny*, Warszawa 1834.

Janicka D., *O pionierach nauk kryminologicznych w Polsce*, „Czasopismo Prawno-Historyczne" 2016, t. LXVIII, z. 1.

[99] Ostrzeżenie redakcji „Dziennika Urzędowego Województwa Mazowieckiego" – DUWM 1820, nr 213, s. 7488.

[100] Por. D. Kałwa, *Polska doby rozbiorów i międzywojenna*, [w:] *Obyczaje w Polsce. Od średniowiecza do czasów współczesnych*, red. A. Chwalba, Warszawa 2005, s. 231.

[101] Zob. A. Okolski, *Uwagi nad prawem o przymusowem wywłaszczeniu (dokończenie)*, „Przegląd Sądowy" 1869, t. II, z. 3, s. 296–297.

Kałwa D., *Polska doby rozbiorów i międzywojenna*, [w:] *Obyczaje w Polsce. Od średniowiecza do czasów współczesnych*, red. A. Chwalba, Warszawa 2005.

Kamińska P., *List gończy w świetle „Dzienników Urzędowych Województwa Mazowieckiego" z lat 1816–1821*, [w:] *Nil nisi veritas. Księga dedykowana Profesorowi Jackowi Matuszewskiemu*, red. M. Głuszak, D. Wiśniewska-Jóźwiak, Łódź 2016.

Kamińska P., *Obwieszczenie administracyjne o rzeczach znalezionych lub odebranych w świetle praktyki urzędniczej w Królestwie Polskim w latach 1816–1830*, [w:] *Dzieje Biurokracji*, t. 6, red. T. Bykowa, A. Górak, G. Smyk, Lublin 2016.

Karpińska M., *Złodzieje, agenci, policyjni strażnicy… Przestępstwa pospolite w Warszawie 1815–1830*, Warszawa 1999.

Konarski K., *Warszawa w pierwszym jej stołecznym okresie*, przy współpr. S. Konarskiego, Warszawa 1970.

Kutrzeba S., *Historya ustroju Polski w zarysie*, t. III: *Po rozbiorach*, cz. I, wyd. 2, Lwów 1920.

Machut-Kowalczyk J., *Rola procesowa opinii biegłych lekarzy na przykładzie praktyki Sądu Policji Prostej Okręgu Zgierskiego w Królestwie Polskim w latach 1851–1870* [w:] *Nil nisi Veritas. Księga dedykowana Profesorowi Jackowi Matuszewskiemu*, red. M. Głuszak, D. Wiśniewska-Jóźwiak, Łódź 2016.

Małkowski K., *Przepisy postępowania sądowego w sprawach karnych*, Warszawa 1865.

Okolski A., *Uwagi nad prawem o przymusowem wywłaszczeniu (dokończenie)*, „Przegląd Sądowy" 1869, t. II, z. 3.

Okolski A., *Wykład prawa administracyjnego oraz prawa administracyjnego obowiązującego w Królestwie Polskiem*, t. II, Warszawa 1882.

Przybyszewski S., *O poradach w pismach urzędowych z początku XIX wieku*, „Prace Językoznawcze UWM" 2005, z. VII.

Thorwald J., *Stulecie detektywów: drogi i przygody kryminalistyki*, tłum. K. Bunsch, W. Kragen, Kraków 2009.

Paulina Kamińska
dr, Uniwersytet Łódzki
https://orcid.org/0000-0002-1374-6202

Obwieszczenia o znalezieniu zwłok w świetle „Dzienników Urzędowych Województwa Mazowieckiego" z lat 1816–1830

Obwieszczenie o znalezieniu zwłok jest instrumentem władzy publicznej mającym na celu identyfikację nieznanej z imienia i nazwiska osoby zmarłej. W Królestwie Polskim w badanym okresie obwieszczenie wykorzystywane było przede wszystkim w postępowaniu karnym.

Postępowanie w sprawie znalezienia zwłok prowadzone było na podstawie przepisów Ordynacji Kryminalnej Pruskiej z 1805 r. W przypadku zgłoszenia o znalezieniu zwłok, władze publiczne w myśl przepisów miały przeprowadzić określone czynności. Jeżeli tożsa-

mość osoby zmarłej była nieznana, przepisy przewidywały obowiązek publikacji obwieszczeń w gazetach. W artykule przedstawiono ustawodawstwo i praktykę w tym zakresie.

Słowa kluczowe: obwieszczenie o znalezieniu zwłok, postępowanie w sprawie znalezienia zwłok, Ordynacja Kryminalna Pruska (1805), Królestwo Polskie, „Dziennik Urzędowy Województwa Mazowieckiego" (1816–1830)

Paulina Kamińska
PhD, University of Łódź
https://orcid.org/0000-0002-1374-6202

Corpse discovery notices in the light of "The Official Gazettes of Masovian Voivodeship" from 1816–1830

The corpse discovery notice is a public instrument for identifying a deceased person by forename and surname. In the Kingdom of Poland in the years 1816–1830, it was used primarily in criminal proceedings.

Proceedings regarding the discovery of corpses were conducted on the basis of the provisions of The Prussian Criminal Ordinance Act of 1805. In the case of a declaration of corpse discovery, public authorities were to carry out specific activities under the provisions. If a deceased person's forename and surname were unknown, the regulations provided for the obligation to make the relevant notices public by publishing them in gazettes. The article presents the legislation and practice in this field.

Key words: corpse discovery notice, corpse discovery proceedings, The Prussian Criminal Ordinance Act (1805), Kingdom of Poland (Congress Poland), "The Official Gazette of Masovian Voivodeship" (1816–1830)